

Trassel, brott och straff – Posten 1880

Av Björn Sylwan

Vissa år är värre än andra. Motgångar och förluster träffar ibland enskilda människor. Även verk och myndigheter drabbas i varierande grad av problem och svårigheter. Dåliga tider kan följas av perioder med harmonisk tillväxt eller utveckling. Ett tungt år för det svenska postverket inträffade för 130 år sedan. Året 1880 rymde en hel del tillbud som gjorde att Posten – oftast ofrivilligt – nästan oavbrutet förekom i rikspressen och i diskussioner man och man emellan.

Texten utgår främst från några dagliga tidningar: *Dagens Nyheter* (DN), *Norrlands-Posten Gefle* (NP), *Nya Dagligt Allehanda* (NDA) och *Norrköpings Tidningar* (NT). Då uppgifter hämtats från andra håll har källans namn skrivits ut.

Förargligt feltryck

Postens motigheter började redan i december 1879. Vid en rutinbetonad frimärkstryckning uppstod det berömda tryckfelet 20/TRETIO. Omständigheterna kring dess tillkomst är väl kända och ofta skildrade. I *Postryttaren* 2001 berättade Jan Billgren och Tomas Bjäringer om bakgrunden till märket. Själv har jag kompletterat med en del fakta om feltrycket i *Postryttaren* 2006.

Det här är ett feltryck som kan vara lite försåtligt. Felet med siffrorna 20 i mittcirkeln och valörangivelsen Tretio i textbandet är ganska diskret och lätt att förbise. Några veckor gick innan misstaget upptäcktes. I början av februari 1880 slog en skarpögad privatperson larm. Frammärkstryckaren Jacob Bagge och Posten togs på sängen.

BJÖRN SYLWAN är född i Falun 1946. Konstvetare och etnolog, fil. kand. i Uppsala. Han arbetar vid Postmuseum sedan 1976, mest med äldre svenskt filatelistiskt material, frimärksförlagor och genom åren ett stort antal tillfälliga utställningar. Björn Sylwan har lämnat många bidrag till *Postryttaren*, bl.a. biografier över Eric von Rosen, Olof Arborelius, P. A. Sparre, Nils Strandell och Harry Wennberg.

Ut i Europa

Ryktet om det svenska feltrycket 20/TRETIO nådde omvärlden i februari 1880 och frimärket blev snart ett begärligt internationellt samlarobjekt. Under det första året var osäkerheten betydande. Hur många exemplar fanns av märket? Hur skulle det värderas?

Den berömde belgiske frimärkshandlaren och förläggaren Jean Baptiste Moens (1833-1908) i Bryssel skapade tidigt ett tätt kontaktnät i Europa. Moens månadstidning *Le Timbre-Poste* började komma ut i februari 1863. Tidskriften blev långlivad, totalt blev det 456 nummer, och den utövade ett starkt inflytande på samlare över hela världen. Den upphörde först med decembern timer 1900. Då lämnade också Moens sin verksamhet som handlare.

Redan i aprilnumret 1880 avslöjas det besynnerliga svenska feltryckets existens av Moens. Notisen i *Le Timbre-Poste* är minimal;

det är knapphändiga fakta som i detta tidiga skede läckt ut från det nordliga Sverige:

”Suède. Une singulière erreur existe parmi les timbres 20 öre actuels. Nous avons rencontré cette valeur avec l’inscription: Tretio öre, ce qui veut dire: trente öre. Bande: 20 öre, vermillon-vif.”

(Ett egendomligt tryckfel förekommer bland de nu kursierande 20-öresmärkena. Vi har påträffat denna valör med texten: Tretio öre, vilket betyder *trente öre*. Valör 20 öre, högröd.)

Det svenska feltrycket 20/TRETIO trycktes under december 1879 men upptäcktes först i februari 1880.

The Swedish error 20/TRETIO was printed in December 1879 but was only discovered in February 1880.

J. B. Moens uppgiftslämnare var högst sannolikt postdirektören Frans Broberg (1835-1916). Denne fick 1861 anställning i postverket. År 1868 blev han aktuarie och 1873 byråchef. Han utnämndes till postdirektör med placering i Göteborg 1877. Broberg är den tidigaste svenska filatelins grå eminens. Han ryckte lite obemärkt i många frimärkstrådar för postverkets räkning. Broberg låg bakom eftertrycken av skilling banco-frimärken på 1860-talet och köpte själv upp en del av märkena. Han sägs också egenhändigt ha skissat grundragen för en helt ny frimärksemision, de s.k. ringtypsfrimärkena, som började ges ut sommaren 1872.

Densvenskageneralpoststyrelsen abonnerade redan på 1870-talet på frimärkstidningen *Le Timbre-Poste*. Dåvarande byråchefen Frans Broberg var den inom styrelsen som tog

hand om tidningen; fr.o.m. våren 1873 adresserades den till och med direkt till honom. Enstaka lösa nummer med Brobergs namn har bevarats i Postmuseums bibliotek. Frans Broberg sände vid flera tillfällen notiser om och – av allt att döma – prov på svenska frimärken till Moens i Bryssel.

Vårt en notis

En obetydlig samtida svensk tidningsnotis låter oss ana en tidstrogen blandning av spelfullhet och tveksam respekt. Skribenten vet inte säkert vilket ben han ska stå på. Den uppmärksamme läsaren av tidningen *NP* kunde onsdagen den 12 maj 1880 begrunda följande till morgonkaffet:

”Ur postverkets hemligheter. Från svenska postverkets frimärkstryckeri utsläpptes nyligen frimärken med den vanliga 20-öresfärgen, å hvilka stod att läsa ’20’ med siffror men ’Trettio [sic!] öre’ med bokstäver. Det behöfver ej sägas, att man skyndsamt konfiskerade upplagan, men några frimärken af detta dyrbara slag kommo dock ut i verlden.”

Det är nog första gången feltrycket kommenteras i en tryckt svensk text, avsedd för allmänheten. Jag hittar inte underrättelsen i huvudstadstidningarna. Däremot återkommer den, oförändrad till innehållet men nu tryckt i fraktur, i den skånska provinstitidningen *Kristianstadsbladet* en vecka senare, den 19 maj 1880.

Dyrbar brasa, billiga böter

Under en period i början av 1880 uppstod en omfattande brevväxling mellan Bagges tryckeri och Kongl. Generalpoststyrelsen. Det slutade med att frimärkstryckaren Jacob Bagge och styrelsen löste problemen med det förtretliga misstaget smidigt och med sunt förnuft. Närmare tusen frimärken, 970 st., hade hunnit säljas på postkontoren. De försvann nu åt alla håll. Men de feltryck som ännu fanns i Postens förvar lösgjordes från sina ark. De uppgick till 4.848 st. Samtliga brändes den 31 mars 1880.

Carl Gustaf Ell, föreståndare för Postens frimärksförråd, skrev den 14 april till generalpoststyrelsen:

”Det inträffade har varit mer egnadt att vålla förgelse öfver att felaktiga märken från postverket utgå, än skada, i det ingen innehafvare af felaktigt märke torde göra anspråk på rätt till dess användning för högre belopp än dess hufvudsakliga kännemärken angifva, och skulle än så ske och ett sådant anspråk vinna afseende, har tillverkaren i sin förklaring förbundit sig att godtgöra all af feltrycket orsakad skada.”

Ell hade rätt i sitt antagande. Ingen enda ägare till det förbryllande märket med sitt kluvna budskap försökte utnyttja det som 30-öresmärke. Det hade ju tjugoöringsens färg och tydliga siffror.

Den ekonomiska påföljden för Jacob Bagge blev måttlig. Han fick ersätta Posten för 4.848 feltryckta, obrukbara och sedermera uppbrända frimärken. Tillverkningskostnaden var 28 öre per tusen frimärken. Malören med feltrycket kostade sålunda Bagges tryckeri 1 kr och 36 öre.

Stämpeltvättarna

Men det var inte det relativt harmlösa feltrycket 20/TRETIO som var Postens främsta huvudbry de första månaderna 1880. Det var i stället det tilltagande ofoget att utnyttja redan begagnade frimärken på försändelser.

Under den äldsta svenska frimärkstiden hade postanstalternas antal varit litet och postmängden anspråkslös. Kring 1870 började brevvolymen öka kraftigt och många nya postanstalter inrättades. År 1855 hade vi haft 169 st. i landet. Tjugo år senare, 1875, hade deras antal ökat mer än tiofalt till 1.847 st. Postmängden hade nu blivit så stor att det blev svårt att övervaka och förhindra, att inte frimärken, som redan stämplat, på t.ex. kemisk väg, rengjordes och återanvändes. Särskilt stor var risken givetvis om den ursprungliga avstämplingen skedde otydligt med en dåligt infärgad eller illa rengjord stämpel.

Frimärken som användes två eller flera

gånger kostade Posten pengar. Men bevisläget kunde vara komplicerat. Helst skulle man ta brottslingen på bar gärning. Annars var fuskfrankeraren i många fall identisk med den som skrivit och undertecknat brevet.

Återbruket av redan begagnade frimärken gav de stackars frimärkssamlarna dåligt rykte. Hedervärda samlare i alla åldrar mistänkliggjordes. En grinig insändare i *DN* kom till tals den 25 mars 1880: "[...] Vore det inte skäl att närmare undersöka hvartill alla dessa personer, som annonsera om uppköp af begagnade frimärken, använda dessa, under vanliga förhållanden fullkomligt värdelösa pappersbitar. [...]."

Frimärken och straffarbete

Ett tillfälle till kännbar vedergällning från Postens sida kom redan i slutet av 1879. Saken blev dock omtalad i huvudstadstidningarna först när domen vunnit laga kraft flera månader senare.

I *DN* finns den 24 maj 1880 under rubriken "Frimärken och straffarbete" en notis. Den återger ett domstolsärende från Göteborgs rådhusrätts tredje avdelning. Bokhållaren vid Steninge glasbruk E. Zeitz dömdes där för att ha avlägsnat stämpelsvärtan från två tolvöresfrimärken efter att först ha spotat på dem och därefter gnidit bort färgen med fingrarna. Frimärkena hade han sedan begagnat som frankering – men blivit avslöjad. Straffet blev två års straffarbete och fem års förlust av medborgerliga rättigheter. Zeitz var en ordinär och tidigare ostraffad ung man, 24 år gammal. Tidningen har ingen kommentar kring den utmätta påföljdens rimlighet.

Däremot hade Posten själv försökt dra nytta av domstolens beslut. Man tryckte upp ett särskilt anslag, en liten affisch, som följde med Generalpoststyrelsens cirkulär nr. XI som var daterat den 27 mars 1880. Anslaget skulle sättas upp på lämplig plats på alla postkontor. Det redogjorde för göteborgsfallet och dess rättsliga efterspel. Postverket ville en gång för alla statuera ett exempel. Rubriken är "Varning".

På den tiden tillämpade domstolarna

Varning.

Sedan Kongl. Generalpoststyrelsen låtit vid vederbörlig domstol tilltala en person, som gjort sig skyldig till missbruk af förut begagnade och med poststämpel försedda frimärken i ty att han, efter att hafva lossat dessa frimärken från bref, å hvilka de varit fästade, sedermera, i hvad på honom ankommit, sökt utplåna stämplarna, hvarefter han påsatt märkena å bref, dem han deruppå till postbefordran aflemnat;

så har domstolen, genom utslag som vunnit laga kraft, dömt bemälda person att för förfalskningsbrott hållas till **straffarbete i två år** äfvensom vara **medborgerligt förtroende förlustig i fem år.**

Stockholm, K. L. Beckman, 1880.

Ett anslag som sattes upp på postkontoren om utslaget i ett rättsfall där en person dömts till två års straffarbete för att ha tvättat bort stämpelsvärtan från två frimärken.

A poster displayed in local post offices announcing the verdict in a court case where a person had been sentenced to two years' hard labour for removing the ink from two stamps.

ofta straffsatser som känns absurt hårda i dag. Folk var härdade men den här domen uppfattades som provocerande. Åtskilliga insändare hörde av sig till tidningarna. De allra flesta stod på Zeitz' sida.

I *Kristianstadsbladet* 31 maj 1880 finns en artikel. Den är mycket lång men några utdrag kommer här. De kan ha visst rätts- och kulturhistoriskt intresse:

"[...]. Att en högt bildad person med berädt mod sätter sig ned att med typografisk fulländning efterapa sedlar eller kopiera andras underskrifter på växlar eller reverser eller räkningar som gälla på 100.000-tal kronor, helst om han innehar en förtroendeplats som förvaltare eller kassör hos dem han bestjäl, – detta är en helt annan förbrytelse än om en fattig klåpare skrivit ut en något bättre orlofsedel [tjänstebetyg] åt sig, än husbonden gifvit, eller om en annan suddare söker att utplåna makuleringstecknet å ett postmärke om 12 öres värde och sätter det på ett bref. [...].

En skolpojke, som samlar postmärken, ett enfaldigt fruntimmer, som för tillfället saknar postpenningar, kan af tanklöshet och obetänk-

sam sparsamhet begå detta brott. En person med svaga ögon kan till och med omedvetande, mycket lätt få tag i ett frånlossadt frimärke och nyttja det, men hafva mycket svårt att bevisa sin ovetenhet. Detta brott är slutligen af dem, hvilka icke, såsom stölder, kunna blifva oupptäckta, ty poststyrelsen bryter blott brefvet och har så reda på förbrytaren och så är denne för sitt misslyckade sparsamhetsexperiment, ett, tu, tre, en förlo-rad människa för all sin framtid, att icke tala om statens kostnad för att under två års tid kosthålla i fängelset en person, för en försnillning af tolf öre!! [...].

[...]. Ville man skärpa straffet för att statuera ett rätt afskräckande exempel och en fullständigare varnagel äfven för andra, så må man draga brottslingen inför rätta och der låta döma honom att godtgöra statens förlust med 12 öre jämte rättegångskostnad. Men straffarbete i 2 år och förlust af medborgerligt förtroende i 5 år! Bästa poststyrelse! Nådige domare!"

Förlusten av medborgerligt förtroende var ett s.k. påföljdsstraff. Det byggde på ett strafftänkande som i princip försvann 1918. Påföljdsstraffet innebar bl.a. att man förlorade behörighet till alla ämbeten och allmänna befattningar. Här ingick dessutom förlust av allmän och kommunal rösträtt. Behörigheten att vittna inför domstol och att göra värnplikt med vapenhantering upphörde också. Bistraffets omfattning stod i relation till huvudstraffets varaktighet; den kortaste tid man kunde förlora medborgerligt förtroende var ett år, den längsta var 10 år.

Många hyggliga människor led med Zeitz och upprördes över domens hårdhet. På ett sätt var deras bemödanden förgäves. I *NP* meddelas helt kort den 24 maj 1880 att Zeitz försvunnit ur riket: "Han har ej öfverklagat domen utan gått i ständig landsflykt."

Försöksstämplar och stämpelförsök

Rykande färskas nyheter kom västerifrån. I Amerika provade de påhittiga jänkarna upphettade stämplat, veritabla brännjärn. Om det fungerade på kalvar borde det nog gå på frimärken också. *NP* meddelar den 31

mars 1880: "I USA har man börjat sveda frimärkena med en varm stämpel och gör dem därmed för alltid obrukbara." Det var en notis som verkligen publicerades på ett glödhatt datum. Samma dag nere i Stockholm eldades ju närmare fem tusen feltryckta 20/TRETIO-märken upp.

Vid 1870-talets slut hade flera postfunktionärer på eget initiativ och oberoende av varandra sökt konstruera stämplat som makulerade frimärkena bättre. I allmänhet var tanken att dessa skulle ha en tvåfaldig effekt – att makulera frimärket med stämpelfärg som ändå medgav en lättläst text. Samtidigt skulle stämpelstampen med något skärande eller präglande redskap kunna slå hål i frimärket – dock helst utan att förstöra innehållet i brevet.

En av dessa stämpelkonstruktörer var poststationsföreståndaren i Majorna, polis-kommissarien Carl Luttröpp. Mycket aktiv var postmästaren Carl Johan Tunelius i Katrineholm. Han gav upphov till tre av de mest kända försöksstämplarna från klassisk frimärkstid: sågstämpeln, kronstämpeln och pärlcirkelstämpeln.

Den mest genomarbetade av Tunelius' stämplat var den sistnämnda. Den tog honom flera år att utveckla. Här skulle den stansande effekten i första hand åstadkommas av periferins många pärlcirkel.

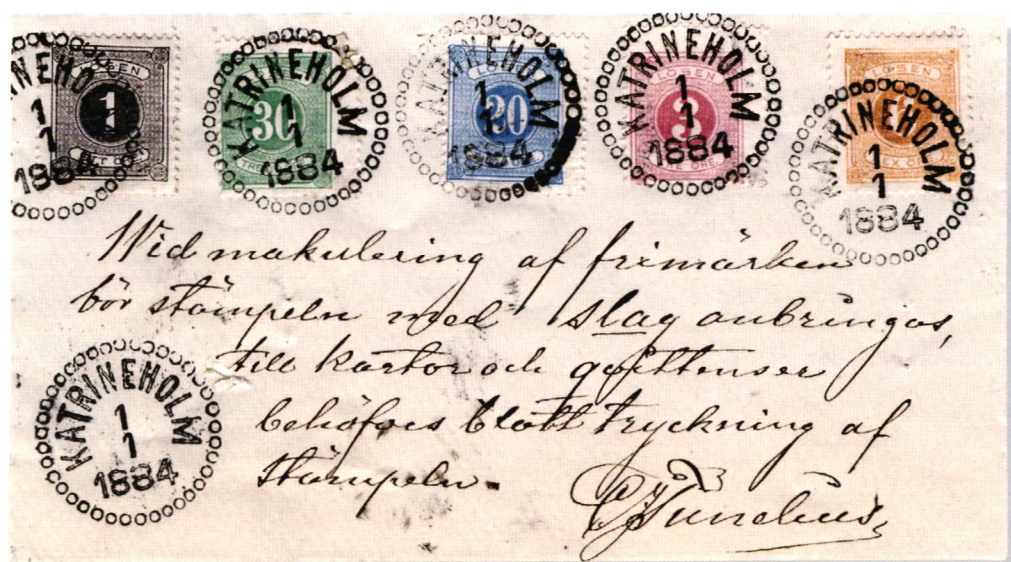
I Postmuseum finns ett vackert dokument från försöksstämplarnas tid. Det är ett kuvert frankerat med fem lösenmärken i olika valörer som makulerats med Katrineholms pärlcirkelstämpel med datum 1 januari 1884. På sitt pedagogiska kuvert har Tunelius själv skrivit: "Wid makulering av frimärken bör stämpeln med slag anbringas, till kartor och quittenser behöfves blott tryckning af stämpeln. C. J. Tunelius."

I slutet av det året, 1884, hade Generalpoststyrelsen också tagit fram ett alldeles konkret underlag för tydligare stämplat. Postkontor och postkupéexpeditioner fick tillfälle att beställa s.k. stämpelplattor av kautschuk (vulkaniserat gummi). De fanns i två storlekar. Meddelandet infördes i Generalpoststyrelsens cirkulär nr. LXX 1884.

De flesta försöksstämplar var klurigt uttänkta. Men alla fiffiga detaljer gjorde dem också utsatta för nötning och haverier.

Ett kuvert från Postmuseums samlingar med Katrineholms s.k. pärlcirkelstämpel, slagen försöksvis på lösenmärken.

An envelope from the Postmuseum collections showing the Katrineholm so-called pearl circle postmark; the cancellation stamp was tried out on postage due stamps.

Den nytänkande stämpeltyp från 1880-talet som överlevde länge och med tiden kom att användas på många postanstalter var den s.k. normalstämpel 14. Den var liten och stabil och den punkterade ramen gav en viss perforerande effekt. Stämpelfärgen trängde in en smula i frimärket. Normalstämpel 14 togs i bruk i början av 1880-talet och den fanns kvar på enstaka postkontor ännu hundra år senare.

Kemisten Nils Peter Hamberg (1815-1902) utförde på Postens uppdrag noggranna försök under 1880. Han provade att avlägsna stämpelavtryck utförda med olika typer av stämpelfärg. Leverantörer av den trycksvärta som N. P. Hamberg attackerade med syror och kemikalier var Firma Hanauer i Berlin, Wilhelm Becker i Stockholm, Barnekows Tekniska Laboratorium i Malmö samt en anonym producent från USA.

Resultatet var möjligen tillfredsställande för Hamberg men nedslående ur Postens synpunkt: "Utplåningsförsök med de till mig för undersökning öfverlämnade Stämpelfärger I, II, III och IV [...] visar att dessa försök utfallit så att alla dessa färger kunnat utplånas."

Hamberg menade i sin slutrapport att det frimärkspapper från Tumba som Posten av tradition utnyttjade var fullständigt otjänligt. Det var för bra. Ett papper som skulle försvåra för stämpelbedragare måste vara mycket tunt och olimmat. Vid tillverkningen borde alun (kaliumaluminiumsulfat) blandas i massan för att göra papperet sprött och sönderfallande vid minsta påfrestning.

Slutsatsen var klok och rationell för sin tid. Men som tur var för sentida samlare behöll Posten trots allt det goda handgjorda lumppapperet ytterligare några år. I början av 1886 infördes ett maskingjort papper. Skillnaden var inte så stor; tjockleken och den relativa hållbarheten hade det kvar.

Nyrik reser utrikes

På sensommaren och hösten 1880 jagade postverket, polisen och allmänheten den gäckande "posttjufven" Axel Leonard Alm. DN meddelar den 4 augusti 1880:

Ringtypsfrimärken som tvättats rena från poststämplarnas trycksvärta 1880 av Postverkets utredare, kemisten Nils Peter Hamberg. Makulerade under september 1880.

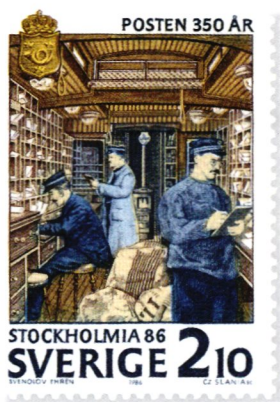
Ring type postage stamps with the ink from the cancellation stamps removed by the Post Office investigator, the chemist Nils Peter Hamberg, in 1880. Cancelled in September 1880.

"70.585 kronor följde troligen resepostexpeditören A. L. Alm som reskassa, då nämnde herre efter att hafva i Linköping anhållit om tjänstledighet utan att afvakta svar företog en utländsk resa. För att han särskildt af rättvisans tjenare må blifva tillräckligt uppmärksammas har generalpoststyrelsen anslagit 3.000 kronor, som tillfaller den, som om Alm lemnar sådana upplysningar, hvilka leda till hans häktande."

Det stulna beloppet, över 70.000 kr, var överkligt stort för praktiskt taget alla svenskar. Det motsvarar flera miljoner i dag. Redan belöningen för bovens gripande, 3.000 kr, var sensationell. Den innebar fyra-fem årslöner eller mer för de flesta. Jakten på den tretioettårige Axel Alm nådde snart över hela Europa. Hans prydliga signalement sändes

Frimärke från 1986 med en postkupéinteriör från den tid då Axel Alm tjänstgjorde som resepostexpeditör.

A postage stamp from 1986 showing the interior of a travelling post office at the time Axel Alm was working as a travelling post office clerk.

Markutskade

under September 1880

också till Nordafrika, USA och Sydamerika. Men månaderna gick och han tycktes vara som uppslukad från jordens yta.

Under senare delen av 1880 vimlar det av längre och kortare notiser om Alm i alla svenska dagstidningar. Av många upphetsade fragment börjar så småningom vissa mönster urskiljas. Alm var född 1849 i Marstrand, ogift och hade ett vid normala förhållanden vinnande och språksamt sätt. Han hade, trots sin ungdom, under en period hunnit med att vara t.f. postmästare i Oskarshamn. Alm tjänstgjorde som resepostexpeditör då han lade beslag på två högt assurerade försändelser i en värdepostsäck.

Villospår

Poststölden var ingen impulshandling. Alm hade planerat brottet några veckor. Ett byte av riktigt extravaganta dimensioner måste först korsas hans väg. Och han behövde en tidsfrist. Han måste komma ut ur landet, långt bort, innan drevet var igång. Vid åtskilliga tillfällen före stölden hade han, som i förbigående, sorgset talat om sin sjuke bror. Denne påhittade bror i Göteborg led av en lyckligtvis uppdiktad – men inte desto mindre livsfarlig – sjukdom.

Bland dem som fick ta del av Alms bekymmer kring den sjuke anförvanten var en överordnad, Fredrik Wilhelm Ljungh. Han var tre år äldre än Alm och var sedan 1875 kontrollör vid järnvägsposten i Centrala distriktet. Den hyggelige Ljungh hade visat stor förståelse. Om tillståndet för den svårt sjuke i Göteborg skulle försämrats ytterligare kunde Alm räkna med att få en ledighetsansökan godkänd med mycket kort varsel.

På lördagskvällen den 24 juli 1880 bytte Alm tåg i Linköping. Han förflyttade mödosamt sitt bagage, en ovanligt tung och välfylld nattsäck. Innan han gick ombord på Malmötåget postade han två korta brev.

Handstilen är säker, smått elegant, trots att Alms snabba meddelanden måste ha skrivits under viss upphetsning. Förkortningen Pkxp betyder Postkupéexpedition. Ett brev var till Postdirektionen:

Till Postdirektionen Central Distriktet.

Om fyra dagars permission räknadt fr.o.m. i morgon vågar jag ödmjukligen anhålla.

Pkxp No 24 den 24 juli 1880.

Axel Alm

Alms andra brev sändes till hans överordnade och gamle vän F. W. Ljungh:

Broder Ljungh!

Jag har just idag fått underrättelsen, som ännu mer än förut nödvändiggör den förut med Dig omtalade Göteborgsresan, och begagnar jag mig nu af Ditt då gifna löfte.

Tacksamme vännen

Axel Alm

Pkxp No 24 den 24/7 1880.

Det hela var kyligt kalkylerat av en riktig chanstagare. Och *NP* kan den 13 augusti berätta att det vid samtal med kollegor till Alm framgick att "Alm var en man, som framför allt visste att lefva högt, och att hans passion var spel. [...]. Postverket har redan fått punga ut med 70,584 kronor till [värdepaketens avsändare] Skandinaviska Kreditaktiebolaget."

Den ena av de stulna försändelserna bestod av makulerade växlar som tjuven inte hade användning för. Växlarna förstörde Alm senare ombord på ett fartyg destinerat söderut. Det andra kapet var ett stort paket

Ett exempel på innehållet i det assurerade paket med sedlar som Axel Alm stal från en postkupé i juli 1880.

A sample of the contents in the insured parcel containing bank notes that Axel Alm stole from a travelling post office in July 1880.

med mer användbart innehåll. Här fanns sedlar utställda av Kristianstads enskilda bank till ett värde av över 70.000 kronor. Under 1800-talet fanns det ett trettiotal banker i landet som hade tillstånd att ge ut egna sedlar. Alla som kom i Alms förvar hade tryckåret 1875.

Med en sådan förmögenhet på fickan kunde en ung man se fram mot ett helt liv i ekonomiskt oberoende. Men det fordrades, förutom ett rymligt samvete, också väldigt stora fickor. De stulna sedlarna var mest i låga valörer och pengarna tog sålunda mycket plats.

Febril aktivitet

Kuppen var en omskakande händelse för hela det officiella Sverige. Den 2 augusti 1880 skrev Kongl. Generalpoststyrelsen ett långt och detaljerat brev till Öfverståthållareämbetet för Polisärenden. Man nämner den stulna summan, den skäligen misstänkte A. L. Alms namn och också att Kongl. Majt. godkänt att 3.000 kr skulle utbetalas av postmedel för tjuvens gripande. Tre höga tjänstemän hade undertecknat skrivelsen i generaldirektören A. W. Roos frånvaro. Roos hade nyligen åkt på semester till Lysekil.

Adolf Wilhelm Roos' resa från Stockholm till badorten Lysekil hade ändå störts och försenats av den Almska stölden. Generaldirektören fick oplanerat spilla förargligt mycket tid på vägen: "I Åmål nödgades jag dröja öfver ett dygn, för telegramvexling rörande den der förrymde postexpeditören" skriver han i ett privatbrev från Lysekil till sonen Adolf den 5 augusti.

Från samma febrilt aktiva torsdag den 5 augusti finns t.f. polismästaren Semmy Rubensons (1839-1922) utkast till sin sekreterare angående häktningsorder på Axel Alm bevarat. Det är ett festligt men ganska svårläst tidsdokument. Texten gör med sitt snabba, jäktade och smått kaotiska skrivsätt vid första anblicken ett egendomligt modernt intryck:

Obs!

Sekr[eterare]n bedes uppsätta en häktningsorder på Alm. Tordes blott behöfvas en resumé af Post-Styrelsens skrift [ovannämnda brev från 2 aug.], samt förklarande att A, s[å]s[om] skäligen misstänkt för poststöld, skall efterspanas och, om han [på]träffas i häkte inmanas. Qvittens kan tjena till modell. 2 utskrifter, undertecknade af Baron böra idag expedieras till Kabinettet. Rbn.

Blåpennan har dragit kraftiga streck under några extra viktiga nyckelord. Även i detta hetsiga, exceptionella fall var den formella beslutsgången orubblig. Baronerna som skulle underteckna var överståthållaren Curt Gustaf af Ugglas (1820-1895). Kabinettet som skulle ta del av häktningsordern var Utrikesdepartementets kansli som leddes av en kabinettssekreterare. Vid den här tiden upprätthöll diplomaten och kammarherren Alfred Lagerheim (1843-1924) den tjänsten.

Efterlyst

Almärendet rörde om i många grytor på en gång. I *DN* finns att läsa samma dag, den 5 augusti:

"**Poststölden.** På afvikne postexpeditören Alm har man ännu ej erhållit den ringaste spaning. I går afsändes genom polisens försorg rundt kring Europa äfvensom till Amerika en på franska språket affattad och med Alms porträtt i fotografi försedd efterlysning, undertecknad af polisintendenten S. Rubenson [...]."

Den franskspråkiga internationella efterlysningen är ett dokument som från början kan ha varit ungefär som ett A3-ark i format. Det exemplar som finns bevarat bland rättegångshandlingarna på Stockholms Stadsarkiv är trimmat, nerskuret. Ingen text tycks dock ha gått förlorad. Det mäter där 23,5 x 18,0 cm. Mycket tydligt och med stor stil, högst upp, finns belöningen angiven: 4.000 francs. Det av Alm bortstulna beloppet redovisas längre ned i texten både i svensk valuta och internationell: "près de 100.000 francs", närmare

100.000 francs. Det sepiabruna fotot av Alm har bleknat något. Allt brådsnade, Alm hade redan vunnit mycket tid. Porträttet är ovanligt långsmalt. Anletsdragen framgår alltså relativt tydligt. Bilden sitter för högt och lite snett. Den vittnar om massframställning under tidsnöd. Ett språkfel upptill har rättats med bläck i sista sekunden.

Vid det laget hade Alm redan efterlysts i det interna cirkuläret *Polisunderrättelser* nr. 89 den 3 augusti. Någon bild finns inte här men väl en koncentrerad beskrivning: "Alm är liten till växten, axelbred med utstående ögon, ljus rött ansikte, hög panna, små ljusröda mustascher o. kal hjässa. Han begagnar binocle [ögonglas utan bågar, "dubbellorgnett"] o. har ett gladt lynne."

Spaningsläge

Mot slutet av september sammanfattade tidningarna det tröga spaningsläget. I *DN* rapporteras den 29 september 1880 under rubriken "Den Almska poststölden". Jag återger vissa huvuddrag.

Alm hade på kvällen den 24 juli lämnat från sig påsen med värdepost. Ur denna hade han avlägsnat två assurerade paket. Han hade också tagit ur postkartan, den förteckning som visade vad påsen från början innehållit. Samma natt reste Alm söderut.

Då resepostexpeditören Wilhelm Christoffer Nyström den följande dagen tidigt på morgonen den 25 juli tog emot och öppnade postpåsen fanns ingen lista över dess innehåll. Han kunde således inte bedöma om något eventuellt försvunnit. Nyström upprättade en ny förteckning.

Alm hade, som redan berättats, för att vinna tid skrivit och begärt fyra dagars permission under den falska uppgiften att hans bror i Göteborg låg för döden. Han måste därför, påstod han, skyndsamt bege sig till honom. Strax efter att Alm sänt sin begäran om tjänstledighet reste han, men inte till Göteborg utan över Nässjö mot Skåne. Den 25 juli hade han i Malmö blivit sedd av en kollega, resepostexpeditören August Carlander.

Därifrån for Alm över till Köpenhamn

och vidare till Korsør. Här hade han råkat sammanträffa med trafikchefen Richard Fogelström från Gotland. Denne hade observerat att Alm fraktade med sig tjocka sedelbuntar. Resan fortsatte till Hamburg, där han enligt den tyska polismyndighetens uppgift bott under namnet "Adlesvare". Förmodligen hade Alm med slängig handstil skrivit in sig under namnet "Adlersparre". I Hamburg hade Alm vidare växlat 3.000 kr. Den 27 juli gick han ombord på ångaren *Alert* och "ankom till Malaga den 6 augusti enligt kaptenens uppgift till svenska beskickningen i Lissabon".

Den penningssumma som Alm växlade i Hamburg kan ha varit betydligt större. Senare nämndes i andra sammanhang beloppet 8.000 kr. Uppgiften att Malaga skulle varit Alms sluthamn i Spanien återkommer i princip i alla tidningsrapporter. Det tyska rederiet som *Alert* tillhörde trafikerade linjen Hamburg-Malaga. Artikelförfattaren lutar emellertid åt uppfattningen att Alm lämnade båten redan i Cadiz, två dagsresor före Malaga. Möjligen skedde det avsiktligt obemärkt.

Från det han steg i land på spansk mark upphörde hur som helst alla spår. Spaningarna efter A. L. Alm fortsatte dock med oförminskad intensitet. *DN* gav här ovan rapporten om en resultatlös jakt den 29 september. Ett dygn senare skulle mycket vara förändrat. Men det var knappast ett genombrott som ledde sökandet framåt – snarare ett sammanbrott.

Han befanns vansinnig

Alm hade hållit sig undan. Från sydligaste Spanien tog han sig till Sevilla. Där blev han kvar några veckor. Oron drev på honom. Alm reste vidare till Madrid och väl på plats bokade han den 16 september 1880 in sig på Hôtel de Paris. Alm uppgav sig nu vara danske medborgaren Alexander Nieloff. Hotellet var dyrt och komfortabelt. För Axel L. Alm blev det en gyllene, alkoholindränkt bur.

Han hade skickligt genomfört planläggningen och själva kuppen i Sverige. Kommen

4,000 francs

de récompense sont promises pour l'arrestation de

AXEL LEONARD ALM

employé postal suédois.

Le 24 juillet, on découvrit à Nässjö, station de chemin de fer en Suède, la disparition d'un paquet expédié par la poste et contenant, outre quelques traites annulées, **70,585 couronnes monnaie suédoise** (près de 100,000 francs) en billets de la banque privée de Christianstad »Christianstads Enskilda Bank» valeurs 5, 10, 50 et 100 couronnes. La somme disparue a sans nul doute été volée par le susnommé Alm, qui a quitté la Suède immédiatement après le vol sans avoir obtenu de congé et a été vu à Copenhague (Danemark), d'où il a probablement continué sa route pour l'étranger. On suppose qu'il a changé ou du moins essayé de changer les billets à l'étranger.

Signalement: 31 ans, petit de taille, large d'épaules, yeux proéminents, teint clair et rosé, front haut, petites moustaches rousses, crâne chauve par derrière, sur le devant cheveux clair-semés, porte binocle, humeur joyeuse. Est supposé ne savoir que le suédois.

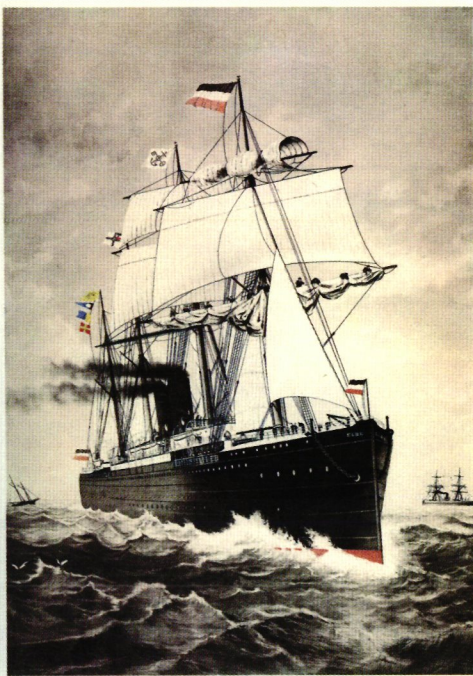
Les autorités de police à l'étranger sont priées de vouloir bien faire rechercher Alm, et s'il est découvert, de le faire arrêter, ainsi que de communiquer par voie télégraphique tous renseignements qu'il sera possible d'obtenir sur son compte.

LE CHEF-ADJOINT DE POLICE.

Signé: S. RUBENSON.

Den internationella efterlysningen av Axel Alm,
publicerad på franska och undertecknad av polisintendent S. Rubenson.

The international missing person's report on Axel Alm,
published in French and signed by Police Chief Superintendent S. Rubenson.

Flyktfartyget som Alm gick ombord på
i Hamburg den 27 juli och lämnade i Cadiz
den 4 augusti 1880.

The escape vessel that Alm boarded
in Hamburg on 27th July and disembarked in
Cadiz on 4th August 1880.

till spanska kusten tordes han inte ta steget ännu längre bort. De svenska tidningarna spekulerade om Río. När höstmörkret föll hemma i Sverige gick avund samma tankar till Alm. I folkfantasin fanns han behagligt uppknäppt bland kreolskor och cariocas på Latinamerikas lataste latituder. Men dit hade polisens efterlysning också nått. På Internet får jag i december 2009 bara en enda träff i hela världen på Axel Leonard Alms namn: hans identitet har 1880 registrerats av polisen i Sao Paulo i Brasilien.

Alm vågade inte äntra något fartyg. Madrid blev hans återvändgränd. Han var nu i Kastilien; mycket långt från alla hav. Det är frestande att tro att bristen på språkkunskaper bidrog till en stark känsla av ensamhet och modlöshet. Och andra svenskar var väl de sista han ville få kontakt med.

Upplösningen blev utdragen. Den berodde inte på skickligt polisarbete. Det

var Alm själv som till slut dukade under för pressen i sitt trängda läge. Hans sammanbrott kom natten mellan den 30 september och 1 oktober. Men först betydligt senare, onsdagen den 27 oktober 1880, kan *DN* berätta:

”Posttjufven Alm gripen. Enligt från svenska beskickningen i Madrid hit ankommen under rättelse har nu den djerfve och förslagne tjufven med ofvanstående namn blifvit derstädes antråffad. De närmare omständigheterna dervid äro följande:

Sedan någon tid har å ett af Madrids hotell bott en ung man, som uppgifvit sig vara dansk och heta Alexander Nieloff. Han har hittills fört ett stillsamt och tillbakadraget lif, sällskapande med ingen, och ingen har vid honom fäst vidare uppmärksamhet. En natt för några dagar sedan hörde man plötsligt från det rum han bebodde ett förfärligt oväsen, deruti man tydligt urskiljde klangen af sönderslagna fönsterrutor. Man försökte komma in i rummet, men dörrarna befunnos stängda. Polis tillkallades och dörrarna brötos upp. Dit inkomna fann man den unge mannen i ett tillstånd af vildt ursinne och med sönderskurna händer. Han befanns vansinnig.

Bud skickades till danska legationen för att karlen möjligen skulle identifieras. Ingen kände till honom, men vid visitation af hans effekter fann man der förvarade sedlar till ett belopp af 60.000 kr, alla af Kristianstads enskilda bank. Misstankar uppstodo nu att han vore den förrymde Alm, hvars brott danska legationen hade sig bekant. Svenska sändebudet hr Åkerman tillkallades och denne igenkände genast Alm efter det legationen tillsända porträtt[et].

Alm fördes omedelbart till ett dårhus i staden, hvarest han fortfarande vårdas.”

Allt tyder på att Alm drabbats av delirium tremens som en följd av en lång tids oavbrutet drickande. Det är ett tillstånd som kan vara livshotande ännu i dag. Den sjuke drabbas av kramper och skakningar och kan få kraftiga och skrämmande hallucinationer.

Gripandet var verkligen en stor sensation hemma i Sverige. På kvällen den 27 oktober delade *NP* ut gratis extrablad med nyheten till alla abonnenter i Gävle med omnejd.

Tjuv och polis

Att Alm tagits i Madrid meddelas officiellt i *Polisunderrättelser* – på ett mycket sakligt och kortfattat sätt – i nr. 127 den 30 oktober 1880.

Samma dag finns i *DN* fler detaljer under rubriken:

”Resepostexpeditören Alms ertappande

[...] Af senare ankomna telegram framgår dels att Alm, som synes återfått bruket af sitt förstånd, är under bevakning och kommer antagligen, då utlämnandet icke torde möta något nämnvärt hinder, att återföras till Sverige med ångf. *Skandinavien*, som den 10 november afgår från Cadix till Göteborg. Den summa, som tillvaratagits hos Alm säges uppgå till 81 à 82.000 francs sedan derifrån afdragits omkostnaderna för hans förvarande å hospitalet. [...].”

Alms hemfärd blev fördröjd. *DN* 2 december 1880 rapporterar:

”F. postexpeditören A. L. Alm, som först troddes skola, behörigen eskorterad, återkomma till Sverige den 10 d:s [d.v.s. 10 dec. 1880] har insjuknat i kopporna i Madrid, hvarför hans återförande måste uppskjutas på någon tid till dess hans tillstånd tillåter en längre resa. Af de utaf Alm tillgripna penningarne, något öfver 70.000 kr, har nu hit anländt öfver Berlin omkring 61.000 kr till utrikesdepartementet, som till Poststyrelsen öfverlämnat sagda belopp.”

Kopporna låter som en vag men obehaglig diagnos. Det skulle senare visa sig att det var vattkoppor, en tämligen ofarlig åkomma. Alm tillfrisknade också relativt snabbt.

En ensam konstapel från stockholmspolisen fick uppdraget. Poliskommissarie Johan Book från 1:a distriktet Nicolai i Gamla stan fick ta sig med tåg till Madrid där Alm blev häktad. Därefter färdades de båda med järnväg från Madrid till sydfranska Bordeaux. Med båt gick färden så vidare till Göteborg.

Från Göteborg skulle de fullborda resan med järnväg till Stockholm. Det var en märklig expedition som sträckte sig över lång tid – ett exotiskt uppdrag för en ensam svensk

polis år 1880. Bara sträckan mellan Göteborg och Stockholm tog minst 14 timmar. Restiden mellan Madrid och Bordeaux var betydligt längre än så. Sjöresan var beroende av väder och vind. Det normala var åtta dygn till sjöss.

Färden hem skedde till största delen med båt. Fartygets namn var inledningsvis aningen osäkert. I början talade pressen oftast om *Skandinavien*. Men det skepp som anlätades efter ett par förseningar bar fosterlandets namn. I *NDA* finns en liten notis den 17 december 1880:

”Posttjuften Alm. Enligt ingånget telegram befinner sig förrymde Alm nu om bord å ångfartyget *Sverige*, som i tisdags morgse [14 dec.] afgick från Bordeaux och väntas till Göteborg om tisdag eller onsdag nästa vecka.”

Dåtida foto av poliskommissarie Johan Book, som hämtade hem Alm sedan denne arresterats i Madrid.

A photograph of Police Chief Inspector Johan Book, taken at the time; Book brought Alm home after the latter had been arrested in Madrid.

Hemkomst

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning beskrev på julaftonen 1880 de första dyggen i Sverige:

”Posttjufven Alm kom i tisdags kväll [21 dec. 1880] till Göteborg och i förrgår kväll [onsd. 22 dec.] till Stockholm. Under hela hemresan har han iakttagit fullkomligt lugn samt uppgifvit, att han i Spanien flera gånger på ett eller annat sätt tänkt ta lifvet af sig och att han för att hemta mod dertill drack mycket konjak. Det var just vid ett tillfälle, då han inmundigat betydlig kvantitet af denna vara, som han börjat utbryta i de symptom, som föranledde till hans upptäckt och gripande samt tron på att han vore vansinnig.

Alm har under de 5 månader, han varit borta från huvudstaden, icke undergått någon särdeles märkbar förändring till sitt yttre. Han var mycket lätt igenkännlig efter de porträtt polisen spridt, icke ens pincenez'en fattades.”

I *Aftonbladet* finns den 23 december en lång och detaljrik artikel om ”den sorgligt ryktbare posttjenstemannen” Alm i allmänhet och hans ankomst till Stockholm i synnerhet. Alm och hans bevakare kom med ett kraftigt försenat snälltåg nr. 12 som avgick från Göteborg 06.30 och normalt nådde Stockholm 21.50. Det anlände den här kvällen till Stockholms central först kl. 22.40. Kan det ha fördröjts på grund av snöyra? Eller bidrog den celebre passageraren Axel Alm till att folk skockade sig kring tåget vid varje uppehåll och på det sättet orsakade förseningar? Om allt gick som det skulle var restiden med iltåg 14-15 timmar mellan rikets två största städer.

Trots förseningen och kylan trängdes många hundra nyfikna på perrongen. ”Alm, som var klädd i sina egna, moderna kläder och en låg, styf filthatt, fördes strax efter tågets ankomst skyndsamt genom folkhopen till en i beredskap stående täckt hyrvagn, i hvilken han med hr Book och öfverkonstapeln Eklund till följeslagare åkte till detektiva polisafdelningens kontor vid Myntgatan.”

Timmarna innan julaftonens morgontidningar nådde läsarna satt Alm i ett första

förhör på Poliskammaren i Stockholm. ”Han såg ganska lugn och resignerad ut och lär också under hela resan visat oförväntadt lugn. Alm vidgick [erkände] att han föröfvat brottet. Målet öfverlämnades därefter till detektiva polisen för utredning.”

Alm hade varit dämpad och tankfull under återresan till Sverige. Väl i land i Göteborg hade han dock för en stund repat mod och återfick en del av sitt gamla käcka humör. I *NP* rapporterades den 27 december 1880:

”Posttjufven Alm var icke mycket nedslagen och icke mycket blyg under hemresan. I Hallsbergs förnämligare matsal gick han fram till sina före detta kamrater och ville fortsätta gammal bekantskap. I Stockholm sköt han undan de nyfikna skarorna vid Centralstationen under utropet: Ur vägen!”

Några långrandiga utläggningar vid uppehållet i Hallsberg hade det inte kunnat bli fråga om. Tåget stannade enligt tidtabellen mellan kl. 15.04 och 15.26, exakt 22 minuter. Man fick nog kvickt försöka få i sig lite mat eller köpa med sig ett smörgåspaket som färdkost.

Det var generellt dyrt att resa i gamla tider. Järnvägen byggdes fortlöpande ut i Sverige under 1800-talets andra hälft. Resandet blev då en mer överkomlig lyx. Men utgiften var ändå kännbar för alla, omöjlig för åtskilliga. Smakade det så kostade det; redan en tredje-klassbiljett mellan Stockholm och Göteborg 1880 gick på 17 kr 20 öre. En förstaklassbiljett var mer än dubbelt så dyr, den kostade 38 kr och 65 öre.

Myndigheterna föll inte för frestelsen att placera Alm i flottaste gräddfil. Han och Book fick nöja sig med en andraklasskupé. Biljettpriset var 27 kr 95 öre.

Mot rättegång

Eftersom stölden hade ägt rum i en postkupé nära Norrköping var det där rättegången kom att äga rum. De fylligaste rapporterna från händelserna har jag funnit i den lokala *NT*. Det var en gammalmodig tidning med artiklar och notiser i frakturstil. Jag har här

ändrat alla w till v.

I *NT* 29 december 1880 skildras nya förhör i Poliskammaren i Stockholm dagen innan:

"[...] att den omtalade postpåsen öppnades i Norrköping, att på påsen stod skrifvet 70,585 kr.; att Alm stoppat påsen i en medförd nattsäck samt förstört postkartan. Han fortsatte så fort som möjligt resan, skref i Linköping en ansökan om 4 dagars permission, reste öfver Malmö till Köpenhamn och vidare till Hamburg, der han tillväxlade sig guld och silfver till ett belopp af 8.000 kronor."

Alm reste från Hamburg till Cadiz och "derifrån till Cordoba och Sevilla, i hvilken stad han bodde en längre tid, slutligen till Madrid där han greps".

Om nu Alm är trovärdig var, som jag tidigare antytt, Cadiz den hamn i Spanien där han lämnade ångfartyget *Alert*. Den väldiga penningsumma som växlades i Hamburg skulle således ha varit åtta tusen kr snarare än tre tusen. Av de pengarna medgav Alm att han förbrukat 2,500 kr under sin tid på fri fot. På resten, ca. 5,500 kr, sa han sig ha blivit bestulen.

Den 4 januari 1881 meddelar *NDA* under rubriken "Domstols- och polisärenden.:

F. postexpeditören A. L. Alm afgick jemte 14 andra fångar under bevakning af två gevaldiger [fångvaktare] till Katrineholm med dagens ordinarie fångtransport för att der mottagas och afföras till Norrköping, der rannsaking med Alm kommer att företagas."

Den 5 januari 1881 berättas i *NT* hur Alm anländer till Norrköping med fångtransport per järnväg. Tusentals nyfikna åskådare hade samlats vid stationen. I tidningsreferatet uttrycks missnöje över folkhopens råa och högljudda välkomnande: "De hurrarop, som vid hans utträdande från jernvägen till [fång]vagnen höjdes, syntes, ehuru de väl skulle gälla som ogillande, blott föga på sin plats."

I den satiriska veckotidningen *Söndags-Nisse* 9 januari 1881 finns att läsa: "Posttjuf-

ven Alm rönte ett kungligt mottagande i Norrköping: man hurrade för honom, der han åkte fram i sitt eleganta ekipage. Han har all anledning att vara stolt deröfver. Men ännu mera smickrad bör han känna sig af, att hr Sidenblad h upptagit honom – i 1881 års Statskalender som resepostexpeditör. [...]"

Alm hade fått sparken men slank ändå av förbiseende med i 1881 års Statskalender. Han återfinns i samma spalt som sin överordnade, Fredrik Wilhelm Ljungh, som han så grovt duperat efter poststölden vid sin rymning ur landet.

I den illustrerade *Söndags-Nisse* finns 1880 och i början av 1881 en hel del inslag om Alm. Inget nytt, detaljerna är välkända från andra tidningar. Dagstidningarna är utan bilder vid den här tiden. Mina förhoppningar att hitta porträtt av Alm i *Söndags-Nisse* slog slint. Polismannen Book är inte ens omnämnd.

Domen

I *NT* rapporteras den 24 januari 1881: "Dom i Almska målet:

[...] Alm dömes för första resans stöld, begången under försvårande omständigheter, till 3 år och 6 månaders straffarbete, hvarjemte han är medborgerligt förtroende förlustig under 5 år utöfver strafftiden samt skild från sin befattning i postverket och förklarad ovärdig att vidare i rikets tjenst nyttjas. Derjemte skall han ersätta de 9,505 fr., som ännu fattas i den af Alm tillgripna summan, och med fr. 5.232,49 ersätta postverket de kostnader det haft för Alms gripande och efterspanande. Dessutom tillerkändes postverket rätt att mot Alm föra särskild ersättningstalan för de kostnader, hvilka, ehuru ännu icke kända, postverket möjligen kan få i följd af Alms förbrytelse ytterligare få vidkännas.

Alm, som äfven vid detta tillfälle var iklädd sina egna kläder, tycktes jemförelsevis med lugn mottaga sin dom, och kommer Alm att fortfarande hållas i häkte under besvärstiden."

Domen kan, för sin tid, te sig överraskande human. Men Axel L. Alm blev ju dessutom ohyggligt skuldtyngd. Att återbetala de

bortemot tolv tusen kronorna till postverket måste i praktiken ha varit en omöjlighet. Särskilt som han nu och för all framtid var utestängd från statlig tjänst.

Man kan säga att en cirkel slutit sig för några år framåt. Marstrandssonen A. L. Alm var återbördad till Västkusten. Han internerades på straffängelset Nya Varfvet utanför Göteborg. Centralfängelset där hade öppnat 1875. Det lades ned 1907 då Härlandaanstalten togs i bruk.

Epilog

Axel Leonard Alm frigavs efter avtjänat straff den 18 juni 1884. I rotemansarkivet anges han som ogift och mantalsskriven i Hedvig Eleonora. Det står att han omedelbart, den 21 juni 1884, reser utomlands: "Destination utrikes." Hans historia skulle följa honom ännu flera år. En marginalanteckning finns: "Förlustig medborgerligt förtroende till den 19 juni 1889."

Axel L. Alms vidare öden känner jag inte till. Men jag funderar naturligtvis. Hade han gömt i säkert förvar de 5.500 kr som han påstod hade stulits från honom under hans flykt? Blev det startkapitalet till ett nytt liv långt borta?

Källor och litteratur

Aftonbladet.

1880.

Billgren, Jan & Bjäringer, Tomas,
Lauson H. Stone – en storsamlare och hans
samlingar.

Postryttaren 2001.

Dagens Nyheter.

1880, 1881.

Fäderneslandet.

11 augusti 1880.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning.

24 december 1880.

Handbok över Sveriges Frankotecken 1855-1946.

Stockholm 1946.

Jarnhammar, Lennart,

Järnvägsposten.

Stockholm 1996.

Kristianstadsbladet.

19 och 31 maj 1880.

Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär.

Nrs. XI 1880 och LXX 1884.

Mattson, Robert,

Tidiga avstämplingar på ordinarie frimärken
1910-1932.

Postryttaren 2009.

Nordisk familjebok.

(3 uppl.).

Malmö 1923-1937.

Norrlands-Posten Gefle.

1880.

Norrköpings tidningar.

1880, 1881.

Nya Dagligt Allehanda.

1880, 1881.

Polisunderrättelser.

Nrs. 89 och 127 1880.

Postens årsbok.

1935.

Stockholm Adress-kalender.

1877-1882.

Svenson, Gilbert,

Adolf Wilhelm Roos brev till sönerna.

Postryttaren 1971.

Sveriges Kommunikationer.

(4 december) 1880.

Sveriges Statskalender.

1879, 1880 o. 1881.

Sylwan, Björn,

Om försöksstämplar.

FH-nytt november 1982.

Sylwan, Björn,

Feltrycket 20/TRETIO och Postmuseum.

Postryttaren 2006.

Söndags-Nisse.

1880, 1881.

Le Timbre-Poste.

Nr. 208 april 1880.

Otryckta källor

Stockholms Stadsarkiv.

Brottmålsdiariet, avd. 4. Nr 260/1880.

Hamberg, Nils Peter,

Yttrande om stämpelfärg och

frimärkspapper 16 maj 1881.

Brevkoncept till Kungl. Generalpoststyrelsen
(i Erik Hambergs ägo).

Muntliga källor

Lars Kihlström och Jarmo Sundman vid
Stockholms Stadsarkiv.

Christina Engström vid Järnvägmuseet i Gävle.

Carl-Johan Cronlund vid Polismuseet.

Eva Wiséhn och Gabriel Hildebrand vid Kungl.
Myntkabinettet.

Korrespondens

med författaren adresseras till
bjornsywan@hotmail.com

Trouble, Crime and Punishment — The Post Office 1880

The setbacks for the Post Office started as early as December 1879. During a fairly routine stamp print run, the famous printing error 20/TRETIO occurred. The circumstances surrounding this event are well known and often related. I have told the story of the error in *Pöstryttaren* 2006.

The rumour about the Swedish printing error 20/TRETIO reached the rest of the world in February 1880 and the stamp soon became a much-sought-after international collectors' item. During the first year, there was considerable uncertainty. How many copies were there of the stamp? How would it be valued?

Early on, the famous Belgian stamp dealer and publisher Jean Baptiste Moens (1833-1908) in Brussels created a close network of contacts in Europe. Moens' monthly magazine *Le Timbre-Post* was first published in February 1863. The existence of the strange Swedish printing error is revealed by Moens as early as the April issue in 1880.

During a period at the beginning of 1880, there was an extensive exchange of letters between Bagges Tryckeri (the printers) and the Postmaster General's office. It ended with the stamp printer Jacob Bagge and the Post Office solving the problem of the annoying error simply and with common sense. Almost one thousand stamps, 970, had already been sold in local post offices. However, the printing errors that were still in the possession of the Post Office were removed from their sheets. There were 4,848 in total. All were burnt on 31st March, 1880.

Postmark Removal

However, it was not the relatively harmless error 20/TRETIO that was the Post Office's main headache during the first few months of 1880. This was instead the increasing problem of stamps that had already been can-

celled being used on letters and parcels.

During the very early days of Swedish stamps, the number of post offices had been small and the volume of mail modest. Around 1870, the volume of letters started to increase greatly and many new post offices were established. In 1855, there were 169 in the whole country. Twenty years later, in 1875, their number had increased more than tenfold to 1,847. The volume of mail was now so large that it was difficult to check and prevent that stamps that had already been cancelled were not cleaned, e.g. chemically, and re-used. The risk was particularly great if the original postmark was indistinct and applied with a badly inked or badly cleaned cancellation stamp.

An opportunity for serious retaliation from the Post Office arose as early as the end of 1879. In *Dagens Nyheter* (a Stockholm daily), there was a news item on 24th May 1880 under the heading "Stamps and Hard Labour". It reports on a case heard in a municipal court in Gothenburg. The book-keeper at Steninge Glasbruk, E. Zeitz, was found guilty of removing the ink from the postmarks on two 12 öre stamps, after first spitting on them and then rubbing off the ink with his fingers. He then used the stamps as postage – but he was caught. His sentence was two years' imprisonment with hard labour and five years' loss of his civil rights.

The Post Office took advantage of the Court's decision. They printed a special news item, a small poster, in Post Office Circular No. XI, which was dated 27th March 1880. The poster was to be displayed in a suitable position in all post offices. It reported on the case in Gothenburg and its legal consequences.

Trial Cancellation Stamps and Cancellation Stamp Trials

At the end of the 1870s, on their own initiative and independently from each other, several post office employees had tried to design postmark stamps that cancelled postage stamps better. Generally, the idea was that these would have a dual effect – to cancel the postage stamp using ink that still left the text legible; at the same time, the cancellation stamp was to make holes in the postage stamps, using some cutting or punching tool – preferably without destroying the contents of the letters. The postmaster in Katrineholm, Carl Johan Tunelius, was very active. He designed three of the best-known trial cancellation stamps from the classic time of the postage stamp: the saw, the crown and the pearl circle cancellation stamps.

At the end of that year, 1884, the Post Office had also designed a solid base plate for more distinct postmarks. Post offices and mail train offices were offered the opportunity to order so-called stamping plates of vulcanised rubber. They were available in two sizes.

Great Post Office Robbery

The rest of the article is about the biggest theft until then in the history of the Post Office. In the late summer and autumn of 1880, the Post Office, the police and the public were hunting the elusive mail thief Axel Leonard Alm. The amount stolen, over SEK 70,000, was so large that it was unimaginable for practically all Swedes. The equivalent today would be several millions. Even the reward for catching the thief was a sensational SEK 3,000. This was the equivalent of four or five annual salaries, or more, for most people.

During the latter part of 1880, there are lots of long and short news items about Alm in all Swedish dailies. Alm was born in 1849 in Marstrand, unmarried, and was normally charming and easy-going. In spite of his youth, he had for a while been a temporary postmaster in Oskarshamn. Alm was work-

ing as a travelling mail clerk when, on 24th July 1880, he stole two highly insured items from a bag containing insured mail.

One of the stolen items consisted of cancelled bills of exchange, which the thief had no use for. These Alm later destroyed on board a ship going south. The other haul was a large parcel with a more useful content. It contained notes issued by Kristianstads Enskilda Bank at a value of over SEK 70,000.

Alm travelled quickly to Hamburg where he supposedly exchanged approx. SEK 8,000. On 27th July, he went on board the steamer *Alert* and arrived in Cadiz on 6th August. From the time he went ashore on Spanish soil all tracks disappeared.

Alm was captured by Spanish police during the night between 30th September and 1st October when he tried to break the windows in his hotel room in Madrid, after he had been drinking heavily for weeks. This was reported officially – in a very brief and matter-of-fact way – in *Polisunderrättelser* (Police Bulletin) No. 127 dated 30th October 1880. The report reveals that Alm still had approx. SEK 60,000 of the stolen notes in his possession.

Trial and Sentencing

Since the theft had taken place on a mail train near Norrköping, this is where the trial was held. During his interrogations, Alm admitted that the amount shown on the mail bag was SEK 70,585. Of that money, Alm admitted that he had spent SEK 2,500 while at large. The rest, approx. SEK 5,500, had been stolen from him, he said.

Alm was sentenced, as a first offender, for theft under aggravating circumstances, to three and half years' imprisonment with hard labour, as well as the loss of his civil rights for five years following his sentence. Alm was also dismissed from his post at the Post Office. In addition, he was to repay, the 9,505 Francs that was still missing and reimburse the Post Office 5,232.49 Francs for the costs incurred during his search and capture.